

NEJEDNAKOSTI U HRVATSKOJ

NEJEDNAKOSTI U OBRAZOVNOM SUSTAVU IZVJEŠTAJ SA POLICY PREPORUKAMA

CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

November 30, 2016

Program Ekonomsko-socijalne pravednosti

Ovaj materijal nastao je uz finacijsku podršku Europske unije, u okviru IPA projekta „Geometar jednakosti“. Za sadržaj je isključivo odgovoran Centar za mirovne studije i ne može se smatrati službenim stavom Europske unije i Ureda Vlade Republike Hrvatske za udruge.

NEJEDNAKOSTI U HRVATSKOJ

NEJEDNAKOSTI U PODRUČJU OBRAZOVNOG SUSTAVA I ISHODA OBRAZOVANJA

Iako RH načelno ima besplatan sustav obrazovanja, zbog decentralizacije financiranja nekih njegovih komponenta pitanje dostupnosti i troškova obrazovanja različiti su u različitim dijelovima Hrvatske.

Glavne prednosti hrvatskog sustava obrazovanja i osposobljavanja su niska stopa ranog napuštanja školovanja, najniža u EU, i visoka stopa nastavka školovanja nakon srednje strukovne škole. Međutim ishodi učenja prema nalazima OECD-ovog programa međunarodne procjene učenika (PISA) su relativno nezadovoljavajući, posebno u pogledu matematičkih znanja i vještina: u Hrvatskoj 29,9 % petnaestogodišnjaka nije pokazalo osnovne vještine u testovima iz matematike, dok je prosjek u EU-25 iznosio 22,1 % . U testovima iz čitanja i prirodnih znanosti Hrvatska je imala rezultate slične prosjeku EU-a, ali su utvrđene iznenađujuće razlike između spolova u testovima iz čitanja :loše rezultate imalo je 27,6 % mladića, a samo 9,5 % djevojaka. ¹

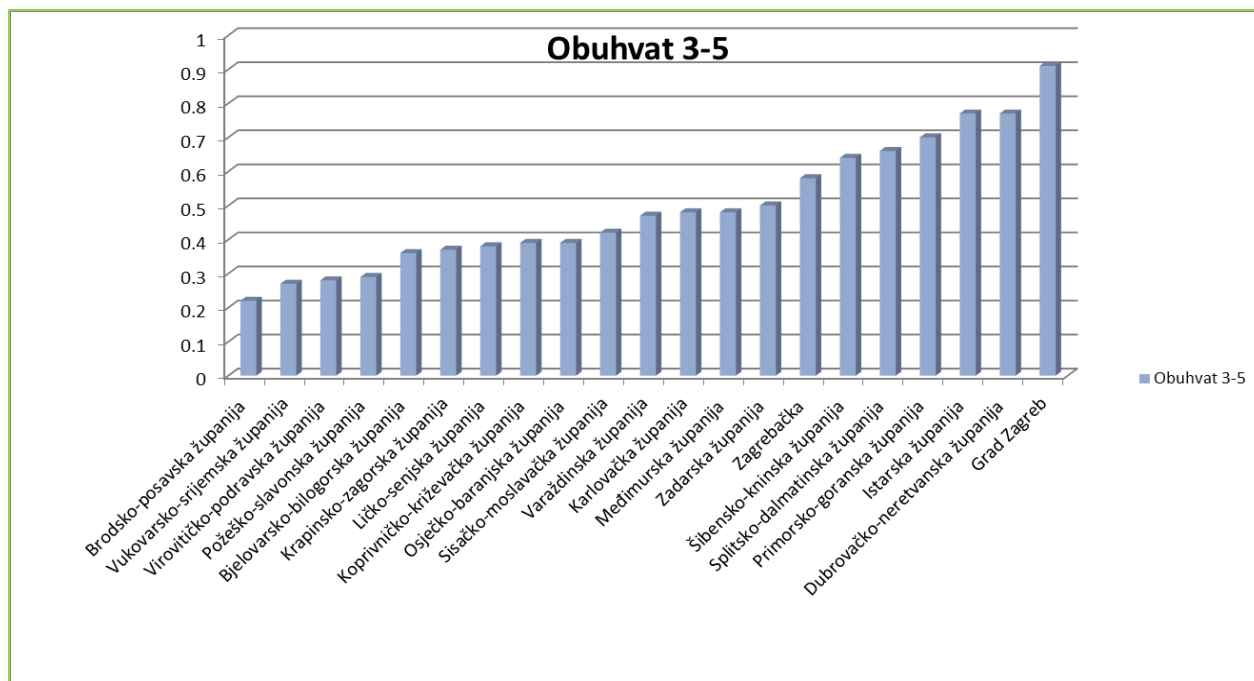
Jedan od glavnih izazova je povećanje broja djece u predškolskom programu odgoja i obrazovanja: stopa sudjelovanja u predškolskom odgoju i obrazovanju postupno je rasla tijekom posljednjeg desetljeća, ali i dalje je među najnižima u EU-u (71,4 % u odnosu na prosjek EU-a od 93,1 % u 2013.). ² Posebno je zabrinjavajuća činjenica da u dobnoj skupini od 3-5 godina broj djece uključenih u vrtičke programe izrazito varira od županije do županije, a te su razlike između najmanjeg obuhvata u Brodsko posavskoj županiji:22 % do Grada Zagreba gdje je obuhvat čak 91% zaista velike.³ Imajući na umu da postoji jasna korelacija na PISA rezultatima u području matematike između 15 godišnjaka koji su pohađali predškolski odgoj više od godinu dana i onih koji nisu izuzetno je važno da borba protiv regionalnih nejednakosti u obrazovanju započne upravo kroz povećanje obuhvata predškolskim odgojem i obrazovanjem u županijama u kojima je taj obuhvat najmanji. ⁴ Prosječna razlika u rezultatima u OECD zemljama je čak 53 boda.

¹ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/2015/monitor2015-croatia_hr.pdf

² Ibid.1

³ Podaci istraživanja Geometar nejednakosti, indikator 3.1.

⁴ <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-II.pdf>

Udio kvalificiranih učitelja u školama koje su u socioekonomski povoljnijem položaju (99,2 %) u Hrvatskoj mnogo je viši od udjela kvalificiranih učitelja u školama u nepovoljnu položaju (89,2 %, OECD 2013.a). Samo 9,1 % učitelja osposobljeno je za poučavanje u višekulturnom ili višejezičnom okruženju. Kad je riječ o poučavanju učenika s posebnim obrazovnim potrebama situacija je obrnuta jer je osposobljeno nešto manje od polovine svih učitelja u osnovnim školama u Hrvatskoj (46 %). To je više nego u bilo kojoj drugoj državi EU-a u kojoj je provedeno istraživanje, osim u Poljskoj (56 %). Manje od 10 % učenika u Hrvatskoj pohađa osnovne škole koje se smatraju školama u kojima se podržava digitalna tehnologija te u školama u Hrvatskoj u prosjeku postoji jedno računalo za 26 učenika, dok je u Sloveniji, primjerice, omjer 10/1. Samouvjerenost učenika u korištenju informacijske i komunikacijske tehnologije na siguran, odgovoran i operativan način malo je ispod prosjeka EU-a, a osobito je niska među učenicima u strukovnim školama (European Schoolnet 2012.). Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja EU-a u kojima obrazovanje o informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji (IKT) ne počinje na ISCED (Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja) razini 1. (Europska komisija 2012.).⁵

Udio osoba u dobi 30 – 34 godine koje su završile tercijarno obrazovanje znatno se povećao 2014. Hrvatska se popela sa samog kraja, gdje se nalazila 2013. s 25,6 % (treći po redu najlošiji postotak nakon Rumunjske i Italije), na 32,2 %, što je bliže njezinu nacionalnom cilju od 35 % iz Strategije Europa 2020.⁶

Ishodi zapošljavanja osoba koje su završile tercijarno obrazovanje u Hrvatskoj predstavljaju problem. Samo 72,2 % osoba koje su nedavno završile tercijarno obrazovanje pronađe posao u roku od jedne do tri godine od diplomiranja (prosjeak EU-a iznosi 80,5 %), što pridonosi jednoj od najviših stopa nezaposlenosti mladih u EU-u. Vrlo velik udio prvostupnika nastavlja studij na diplomskoj razini (više od 75 %), što može biti naznaka nedostatnog priznavanja diploma preddiplomskog studija na tržištu

⁵ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/2015/monitor2015-croatia_hr.pdf

⁶ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/2015/monitor2015-croatia_hr.pdf

rada. Hrvatska je jedna od samo šest država članica EU-a u kojima tako velik udio osoba nastavlja u programu drugog ciklusa (Europska komisija 2015.). Zbog toga se, prema izvještajima, broj osoba koje su završile tercijarno obrazovanje i rade poslove za koje su prekvalificirane znatno povećao od 2010. do 2013. (Europska komisija 2015.)

Sudjelovanje u visokom obrazovanju ima snažnu socijalnu dimenziju. Podjelom između sveučilišnih i stručnih diploma studenti se dijele u socioekonomskom smislu, iako ta podjela zapravo počinje i ranije kada učenici izaberu opći ili strukovni smjer srednjeg obrazovanja. Sustavom školarina kažnjavaju se studenti stručno usmjerenih programa jer polovina studira izvanredno i stoga nemaju pravo na državne subvencije za školarine, smještaj i prijevoz. Ti studenti ne samo da su često nižeg socioekonomskog podrijetla, već su i akademski slabiji jer dolaze iz strukovnih škola te rade na pola radnog vremena. Stoga postoji veća vjerojatnost da će plaćati „kazne“ za svaki bod Europskog sustava prikupljanja i prenošenja bodova (ECTS) koji tijekom godina nisu prikupili.

Izgledi za pristup visokom obrazovanju povoljniji su za osobe koje dolaze iz obrazovanih obitelji. Ukupno 46% studenata dolazi iz obitelji gdje je barem jedan roditelj visokoobrazovan, 56% iz obitelji gdje barem jedan roditelj ima završenu srednju školu, a tek 3% iz obitelji gdje je najveći završeni stupanj obrazovanja roditelja osnovna škola, što ne odgovara distribuciji populacije po stupnju obrazovanja. Studenti slabije obrazovanih roditelja (čiji roditelji imaju završenu osnovnu ili srednju školu kao najviši obrazovni stupanj) većinom studiraju na javnim stručnim studijima, javnim visokim školama i veleučilištima, dok djeca visokoobrazovanih roditelja većinom studiraju na javnim sveučilišnim studijima.⁷

U Hrvatskoj polovina (50%) svih studenata živi s roditeljima pa se Hrvatska ubraja u skupinu EUROSTUDENT zemalja s najvećim udjelom studenata koji žive s roditeljima, a samo 8 % studenata je smješteno u studentskim domovima. U Hrvatskoj su u studentskim domovima češće smješteni redoviti studenti koji ne plaćaju školarinu (13%) i studenti koji studiraju na sveučilišnim studijima (njih 10%), dok je znatno manji udio studenata javnih stručnih studija (njih 4%) i izvanrednih studenata (samo 1%).⁸

Prema iskazima studenata, u Hrvatskoj je 44% studenata obavljalo neki plaćeni stalni ili povremeni posao tijekom semestra, a među studentima koji su najzastupljeniji u obavljanju stalnih poslova nalaze se i studenti nižega socioekonomskog statusa, studenti koji su upisali studij nakon 21. godine i studenti roditelji. Prema iskazima studenata, prosječni ukupni semestralni trošak za studente u Hrvatskoj iznosio je 15.417 kn. Skupine studenata koje imaju najviše troškove su studenti privatnih stručnih studija, izvanredni studenti, studenti koji su studij upisali nakon 21. godine života, studenti roditelji te zaposleni studenti. Prosječni ukupni semestralni troškovi studenata koji imaju stalan posao iznose 22.733 kn u odnosu na 12.333 kn za one koje ne rade. Razlika u troškovima još je uočljivija u studenata 11 roditelja (33.204 kn) koji imaju dvostruko veće prosječne semestralne troškove nasuprot studenata koji nisu roditelji (14.586 kn).⁹

Ukupni mjesečni prihod hrvatskih studenata u prosjeku iznosi 2.181 kn. Tri su najvažnije vrste mjesečnih prihoda: obitelj, posao i stipendije. Obitelj je najrasprostranjeniji izvor prihoda za većinu studenata i ovaj izvor prihoda navodi 88% anketiranih studenata. Posao kao jedan od izvora prihoda

⁷ Institut za razvoj obrazovanja, EUROSTUDENT V Nacionalno izvješće istraživanja za Hrvatsku za 2014. godinu

⁸ Ibid.8

⁹ Ibid.8

navodi nešto više od četvrtine studenata (27%). Stipendije kao izvor prihoda navelo je nešto manje od četvrtine studenata (23%).

Skupine studenata koje imaju najviše troškove su studenti privatnih stručnih studija, izvanredni studenti, studenti koji su studij upisali nakon 21. godine života, studenti roditelji te zaposleni studenti. Više od trećine studenata (37%) svoje financijske teškoće ocjenjuju vrlo ozbiljnima ili ozbiljnima, posebno studenti koji rade, stariji studenti, studenti roditelji i studenti javnih veleučilišta i visokih škola. Izvanredni studenti značajno iznad prosjeka ocjenjuju svoje financijske teškoće vrlo ozbiljnima ili ozbiljnima, dok redoviti studenti bez plaćanja češće smatraju da nemaju financijskih teškoća ili da su one male.

Stipendije su izrazito neravnomjerno raspoređene i s obzirom na status studenata: visoki udio redovitih studenata koji ne plaćaju školarinu prima stipendiju (34%), dok izvanredni studenti koji plaćaju puni iznos školarine gotovo ne primaju nikakav oblik stipendije. Gledano prema vrsti smještaja, izrazito visoki udio studenata koji žive u studentskim domovima prima stipendiju (53%).¹⁰

Prema nalazima istraživanja EUROSTUDENT, 50,7% studenata završilo je gimnaziju prije upisa na visoko učilište, a 43,1% četverogodišnju strukovnu srednju školu. Studenti sa završenom gimnazijom čine većinu studenata na sveučilišnim studijima (65%), dok oni sa završenom strukovnom školom čine većinu na javnim (78%) i privatnim (72%) stručnim studijima. Gimnazijalci su također zastupljeniji među redovitim studentima, a među izvanrednim studentima oni sa završenom strukovnom srednjom školom.¹¹

Razina sudjelovanja u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju na srednjoškolskoj razini među najvišima je u EU (71,1 % u odnosu na prosjek EU-a koji je 2013. iznosio 48,9 %). Međutim, stopa zaposlenosti osoba koje su nedavno završile srednje obrazovanje znatno je ispod prosjeka EU-a (47,3 % 2014. u usporedbi s prosjekom EU-a od 70,8 %) i treći je najniži postotak u Europi nakon Italije i Grčke. ¹²Jaz u zapošljavanju između mladih koji su završili srednje obrazovanje i onih koji su završili tercijarno obrazovanje veći je nego u drugim državama EU-a, posebno 1 – 3 godine nakon stjecanja kvalifikacija.

Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj obilježeno je slabim upravljanjem. Samo 2,5 % odraslih osoba u Hrvatskoj sudjelovalo je 2014. u obrazovanju i osposobljavanju u usporedbi s prosjekom EU-a od 10,7 %, a taj se postotak još smanjivao u posljednje dvije godine. ¹³

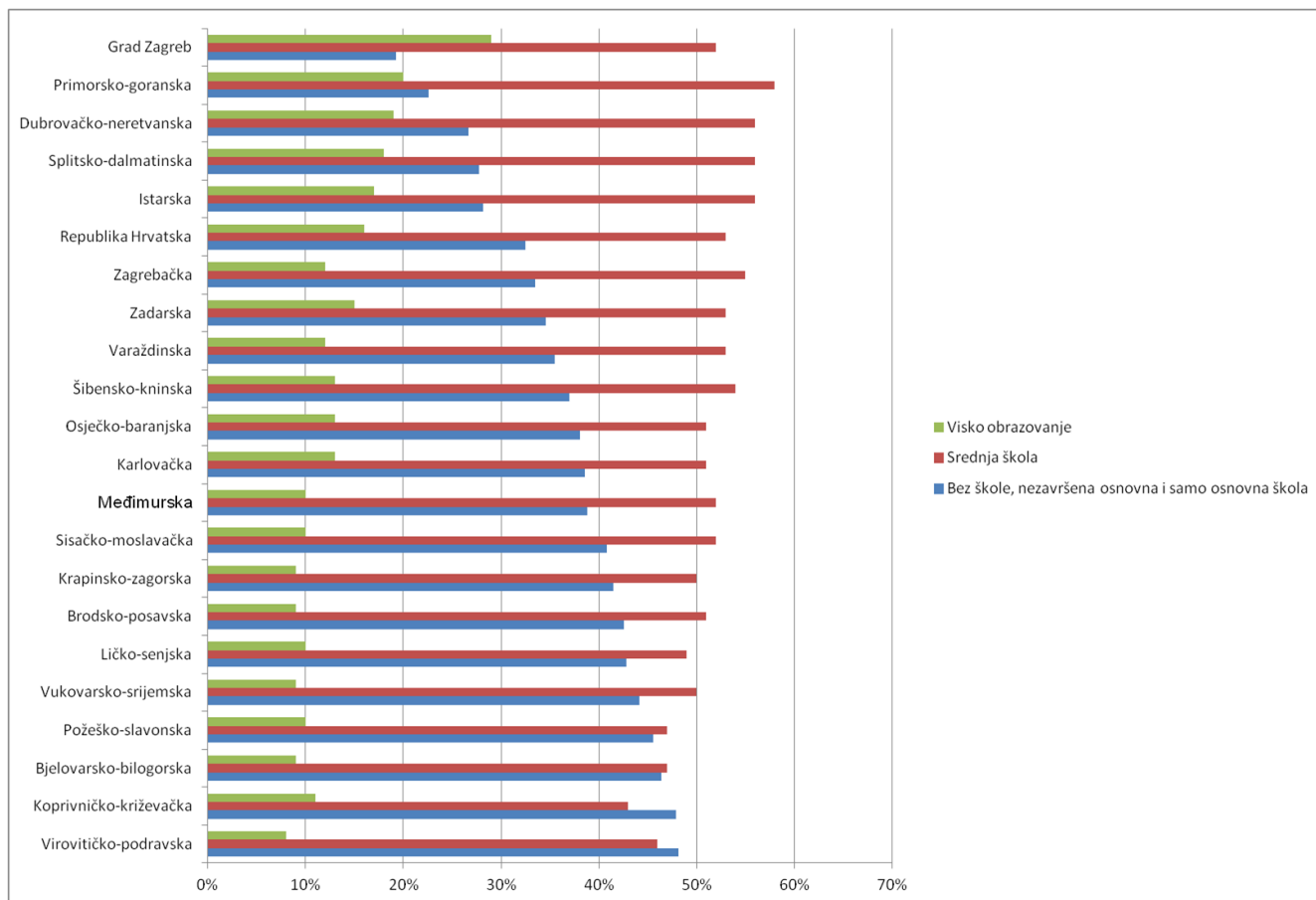
Obrazovna struktura stanovništva Hrvatske kada se gleda kroz prizmu županija, pokazuje izrazite regionalne nejednakosti, te jaku povezanost kvalitete obrazovne strukture stanovništva, stope zaposlenosti i stope nezaposlenosti, te proječnih plaća. Tako najlošiju obrazovnu strukturu (najveći udio stanovništva bez osnovne škole, nezavršenom osnovnom školom i završenom samo osnovnom školom, te najmanji udio visokoobrazovanih) imaju: Virovitičko-podravska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Požeško-slavonska, Vukovarsko-srijemska i Ličko-senjska, a iznad prosjeka RH je 5 županija: Istarska, Splitsko-dalmatinska, Dubrovačko-neretvanska, Primorsko-goranska i Grad Zagreb (koji ima najpovoljniju obrazovnu strukturu).

¹⁰ Ibid.8

¹¹ Ibid 8

¹² http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/2015/monitor2015-croatia_hr.pdf

¹³ Ibid 13

Ključni izazovi su poboljšanje obrazovnih rezultata u matematici u osnovnim i srednjim školama, modernizaciju početnih nastavnih programa za strukovno obrazovanje u skladu s potrebama na tržištu rada te povećanje pristupa visokom obrazovanju i smanjenje stope odustajanja od studija. Daljnji se problemi javljaju prije i nakon obveznog obrazovanja i uključuju nisku stopu sudjelovanja u predškolskom odgoju i obrazovanju te u cjeloživotnom učenju. Hrvatska se suočava i sa znatnim strukturnim problemima u smislu nedovoljnih kapaciteta u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja i nedovoljno zakonski uređena sustava obrazovanja odraslih za kojeg se izdvajaju nedostatna financijska sredstva.

Prema posljednjim podacima Eurostata za 2012.g. Hrvatska je bila među posljednjih 5 zemalja EU 28 po izdvajanjima za obrazovanje u odnosu na ukupne javne rashode, te među posljednjih 7 prema izdvajanjima za obrazovanje u odnosu na BDP. Za unapređenje obrazovne slike Hrvatske i ishoda obrazovanja ključno je osigurati veća proračunska izdvajanja, ali i sustav osiguranja kvalitete i transparentnosti trošenja tih sredstava.

POLICY PREPORUKE

1. Povećati broj djece obuhvaćene predškolskim odgojem i obrazovanjem u grupi od 3-5 godina starosti na način da se **pristup javnim dječjim vrtićima u dobi od 4 godine do školske dobi tretira kao pravo djeteta**, a ne isključivo kroz prizmu socijalnih usluga za roditelje. Kako bi se smanjile velike razlike u obuhvatu djece vrtićkim uslugama po županijama, potrebno je osigurati sredstva za poravnanje tih razlika u državnom proračunu, posebno za one županije koje imaju najlošije ekonomske i financijske pokazatelje i nizak obuhvat djece u dobi od 3-5 godina. Posebnu pažnju i dodatno financiranje osigurati za pristup predškolskim programima odgoja i obrazovanja za romsku nacionalnu manjinu sa bilingvalnim programima odgoja.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, GOOD inicijativa, Koordinacija udruga za djecu, Pravobraniteljica za djecu, Forum za slobodu odgoja, Centar za mirovne studije-Program edukacije

Preporučeni zagovarački model: javna kampanja kroz mobilizaciju građana, udruga roditelja, djelatnika predškolskih ustanova i obrazovnih stručnjaka u periodu predizbornih kampanja za lokalne izbore 2017, te u periodu pripreme nacionalnog i lokalnih proračuna za 2018.g.

2. Povećati broj kvalificiranih učitelja, osnovnu infrastrukturu i nastavna pomagala u školama koje su u slabijem socio-ekonomskom položaju kroz **posebni program Ministarstva obrazovanja za izjednačavanje obrazovnog standarda u osnovnim školama u Hrvatskoj**, a kroz koji će se definirati škole u slabijem socio-ekonomskom položaju, njihove materijalne potrebe i potrebe nastavnog kadra, te osigurati nacionalni fond za financiranje tih potreba na osnovu prijava škola.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, GOOD inicijativa, Forum za slobodu odgoja, Centar za mirovne studije-Program edukacije

3. Osigurati sredstva u državnom proračunu za nabavu kompjuterske opreme za škole u cilju podizanja standarda sa 26 učenika na jedno računalo na **5 učenika na jedno računalo** u roku od maksimalno dvije proračunske godine. Na temelju istraživanja tržišta cijena kompjuterske opreme i broja učenika u osnovnim školama sa samo 96 miliona kuna rashoda mogli bismo eliminirati ovaj problem vrlo niskog postotka škola koje podržavaju digitalnu tehnologiju i sa manje od 10 % doći do opremljenosti svih osnovnih škola u Hrvatskoj osnovnom tehnologijom. Za usporedbu, u proračunu za 2017 godinu osigurano je povećanje proračuna za obranu u iznosu od 360 miliona kuna; za samo 25% tih sredstava možemo nabaviti 60 tisuća računala za osnovne škole u Hrvatskoj i osigurati bazu za IKT obrazovanje od prvog razreda osnovne škole sa izuzetno velikim ukupnim učinkom na informatičku pismenost djece i mladih.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, GOOD inicijativa, Forum za slobodu odgoja, Centar za mirovne studije, udruge roditelja, strukovne organizacije prosvjetnih djelatnika, sve organizacije uključene u inicijativu Hrvatska može bolje

4. U potpunosti preispitati i promijeniti sustav stipendiranja učenika i studenata na temelju njihovog slabijeg socio-ekonomskog statusa: prema nalazima istraživanja stipendije za učenike i studente slabijeg ekonomskog statusa su i do 4 puta niže od onih za izvrsnost: cilj ovih stipendija trebao bi biti osiguranje sredstava za pokrivanje troškova života i studija na način koji će učeniku/studentu

omogućiti da redovno studira bez potrebe za većim radnim angažmanom. **Imajući u vidu da su semestralni troškovi života i studiranja studenata koji rade 22.733 kn, a studenata koji su roditelji čak 33 204 kune, stipendije bi trebale pokrivati minimalno 80% tih troškova**, a da bi bile efikasne i polučile cilj zbog kojeg postoje.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Institut za razvoj obrazovanja, GOOD inicijativa, Mreža mladih Hrvatske

5. Radi unapređenja zapošljivosti osoba koje su završile strukovno obrazovanje, te onih sa prediplomskim i diplomskim studijem, Vlada se treba orijentirati na **potpunu i beskompromisnu provedbu Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije usvojenu 2014.g.**, osigurati potrebna sredstva za njenu provedbu, te je deklarirati kao nacionalni politički prioret kako u formiranju proračuna, tako i u osiguranju političke, kadrovske i druge potrebne podrške. Navedeno uključuje i **nastavak rada na Kurikularnoj reformi na načelima pripremljenim u inkluzivnom procesu sa nastavnicima i drugim prosvjetnim djelatnicima pod vodstvom dr. Borisa Jokića.**

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Good inicijativa, Incijativa Hrvatska može bolje

6. **Povećati dostupnost programa obrazovanja odraslih na lokalnim razinama** kroz veću dostupnost kraćih programa izobrazbe za traženja zanimanja, osiguranje besplatnog pohađanja tih programa za sve nezaposlene osobe i osobe slabijeg imovinskog statusa, te usklađivanje sadržaja i kvalitete programa sa potrebama tržišta rada. Da bi se to osiguralo **potrebno je iz nacionanog proračuna izdvojiti sredstva za obrazovanje odraslih za 5 županija sa najgorom obrazovnom strukturom**, a koje ujedno nemaju financijske preduvjete za samostalno financiranje tih javnih potreba.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: SSSH, Platforma 112

7. **Povećati ukupna izdvajanja za obrazovanje u narednih 5 godina na prosjek EU** u pogledu izdvajanja u odnosu na ukupnu javnu potrošnju, te u prioritete financiranja staviti izjednačavanje standarda materijalne i infrastrukturne opremljenosti škola (uključujući i digitalne tehnologije), unapređenje sustava kontinuiranog obrazovanja nastavnika, obavezno povećanje plaća prosvjetnih djelatnika u skladu sa kolektivnim ugovorima i obećanjima datim sindikatima, i osiguranje potrebnih sredstava za implementaciju Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: sindikati, Platforma 112, Centar za mirovne studije